

Genderovou nerovnost ve vědě nechápe společnost jako problém, odhalila diskuze

22.3.2023 - Zuzana Dupalová | Akademie věd České republiky

Učená společnost ČR uvádí diskuze nad společensky relevantními tématy. Poprvé uspořádala panelovou diskusi také o genderové rovnosti ve vědě.

Úvodní přednáškou *Vědecká excelence: Proč je genderová rovnost důležitá a co je třeba změnit* představila vedoucí Národního kontaktního centra – gender a věda při Sociologickém ústavu AV ČR Marcela Linková některé zásadní změny v českém systému a popsala hlavní překážky, s nimiž se nejen vědkyně potýkají.

Kolem roku 2005 například došlo k nahrazení věkových limitů ve vědě počtem let od získání doktorátu. Šlo totiž o kritérium, které výrazně limitovalo vědkyně-matky. Ze stejného důvodu kupříkladu Grantová agentura ČR zrušila i povinné šestiměsíční zahraniční stáže, od roku 2017 je lze nahradit dvěma kratšími.

„Instituce ale nejsou proaktivní. Nesnaží se zajišťovat dopředu, aby systém fungoval nediskriminačně. Jsou reaktivní a reagují velice pomalu a až po soustředěném tlaku,“ zdůraznila Marcela Linková. Systémové změny můžeme považovat za úspěch, problém nerovnosti ve vědě s přijatými opatřeními ale nemizí.

Vedoucí Národního kontaktního centra – gender a věda Marcela Linková

Česko jako unikát

V Evropské unii je Česko unikátní. Od roku 2005 sice narostl počet osob ve vědě a výzkumu, podíl žen ale klesl. Podle statistik NKC – gender a věda jsme v zastoupení žen na vedoucích postech ve vědě dokonce na samém chvostu Evropské unie. Podobné reformy jako v České republice v zahraničí přitom přinesly lepší výsledky.

Příčinou může být i skutečnost, že u nás je neprovázela změna v přístupu. Mnohé instituce uplatňují nepsaná a netransparentní pravidla například v odměňování a kariérním růstu. Podpurná opatření, která se snaží nerovnost zastoupení ve vědě řešit, nesou nálepku jako nepřirozená. Převládá představa, že k rovnosti postačí aktivně ženám ve vědě nebránit. Koncept nepřímé diskriminace je tak pro Čechy stále relativně nesrozumitelný a problém nezřídka popírají.

„Neustále narážím na podceňování tématu, které pramení z nepochopení i cílené předpojatosti,“ zmínila Nina Fárová ze Sociologického ústavu AV ČR. Společnost má navíc mnohdy potíže porozumět samotnému principu rovnosti. „Rovnost nespočívá v tom, že se prosadí schopné a úspěšné ženy na stejné místo jako muži, ale že se průměrná žena prosadí stejně jako průměrný muž,“ podotkla Hana Brožová z Neurologické kliniky 1. lékařské fakulty UK a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze.

Jako silné téma se profiluje i genderově podmíněné násilí. Barbora East, lékařka z III. chirurgické kliniky Fakultní nemocnice v Motole, chápe jako součást řešení prevenci, tedy školení, kterého je v jejím oboru potřeba. „V chirurgii máme bezpočet svědectví o genderově podmíněném násilí. Všechny ženy, které se svěřily, na to ale nakonec doplatily samy.“ Skutečnost, že trest dopadne především na oběti, potvrzují i výzkumy o sexuálním obtěžování.

V Česku počet žen ve vědě stagnuje.

Trest za mateřství

„Dochází ke zpřisňování kritérií pro kariérní růst – k sankcionování přestávek z důvodu péče o dítě, zpomalení publikačního výkonu a absence dlouhodobé mezinárodní mobility. Sankcionování tedy podléhá jevy, které souvisejí s aktivní péčí o děti,“ řekla Marcela Linková a dodala, že kritéria historicky nastavují především muži podle jejich vlastních zkušeností. Často totiž žijí v partnerství, v nichž se rodina mohla přizpůsobovat potřebám jejich profese.

„Pokud ta žena nemá děti, tak si myslím, že tady není znevýhodněna žádným způsobem,“ zní jedna z odpovědí posbíraných v kvalitativním výzkumu. Odpovídají tomu i výsledky ankety na dané téma. Ženy například méně než muži souhlasí s tvrzením, že mají stejné šance na prosazení ve vedoucích pozicích. Nejmenší rozdíl v odpovědích je ve věkové kategorii do třiceti let, kdy mnohdy ještě děti nemají.

Podle náměstka ministryně pro vědu, výzkum a inovace Štěpána Jurajdy z CERGE-EI přináší rodičovství překážky nejen ve vědě. „Obecně na trhu práce platí, že se nůžky otevírají s mateřstvím. Projevuje se to v řemeslu i ve vědě, ale v ní obzvlášť silně, protože v některých momentech kariéry se očekává nejvyšší produktivita.“

V diskuzním panelu zasedli zástupci různých vědních odvětví.

Co dělat?

Změny se podle Marcely Linkové musejí projevit na mnoha úrovních. Nejen institucionální v pravidlech a procesech, ale také v individuální, která spočívá především v eliminaci předsudků. Země, jež lépe využívají potenciál žen-vědkyň, přitom mají vyšší inovační výkonnost i lepší výsledky výzkumné práce. „Nemůže se stát, pokud změníme systém a nastavíme transparentnější prostředí, že bude lepší i pro muže? Zkušenosti ze zahraničí ukazují, že systém, který funguje dobře pro ženy, má pozitivní dopad na všechny,“ vyzdvihla Marcela Linková.

Podle vrchní ředitelky sekce vysokého školství, vědy a výzkumu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR Radky Wildové by muselo dojít ke změně myšlení obecně. „Samozřejmostí by mělo být nastavovat přirozené a smysluplné podmínky, aby nešlo o benefit, ale o skutečnost, kterou všichni chápou jako potřebnou.“ Jak zmínila Nina Fárová, stačilo by se také více řídit vědeckými poznatky – máme spousty podkladů a dat, k nimž ovšem nepřihlížíme a spoléháme spíše na zdravý rozum.

Tématu žen ve vědě se dlouhodobě věnuje i Ústav organické chemie a biochemie AV ČR. Zástupkyně ředitele pro výzkum Pavlína Maloy Řezáčová to potvrdila popisem vlastní kariérní cesty. Stála i u zrodu iniciativy *Women in Science at IOCB* roku 2017. „Šlo o spontánní setkání žen, na nichž jsme došly k závěru, že nejlepší je věnovat se networkingu. Máme několik platforem, na jejichž základně se scházíme, a zveme si na přednášky významné vědkyně, které prezentují své výsledky a inspirují mladé badatelky.“

K dispozici je záznam celé panelové diskuze:

<https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Genderovou-nerovnost-ve-vede-nechape-spolecnost-jako-problem-odhalila-diskuze>